

RECORDS

Jo vaig néixer i créixer en el gran recinte del nostre jardí –l'ofici del meu pare era jardiner– on hi havia tota mena de plantes, petites algunes, però també molts i molts arbres grans, que de nit feien una certa basarda.

Al mig, més o menys, de tot aquest recinte tancat, hi havia la nostra casa –una simple caseta de planta baixa, molt senzilla– envoltada de tot. El camí per arribar-hi era negre com la nit, però nosaltres d'aquest fet ni ens n'adonàvem, mai no havíem tingut por. Cap de nosaltres quatre vàrem ser porucs.

Aquell jardí de la meva infància, que també era el nostre pa de cada dia, em produïa tantes sensacions, tantes fantasies... És de tot això que em devia recordar, inconscientment, quan ja de molt joveneta m'empescava contes, alguns dels quals deixaven astorades les monges.

Quan vaig ser més gran, compto que tenia uns tretze anys, Pompeu Fabra va organitzar un concurs de totes les escoles de Sabadell i em va donar a mi el primer premi, que va lliurar-me a pròpia mà. Com que el tema –imposat– hi venia bé, hi jugaven en l'escrit alguns elements del nostre jardí. Si el senyor Fabra, que jo no sabia qui era en aquells moments, ho hagués sabut, potser ho hauria considerat una còpia. El premi va consistir en un estoig amb un llapis i una ploma estilogràfica un i altra d'or.

Abans de començar la guerra –no molt temps abans– ja no vivíem en la caseta del jardí, que havia envellit considerablement i ja no era habitable. No puc dir que me n'alegrés sinó que sempre vaig enyorar-la. Allí havia nascut jo, allí m'havia fet gran i allí m'havien passat totes les delicioses aventures dels meus primers anys feliços. Sí, jo era molt feliç, i vaig ser-ho durant tota la meva infantesa. Encara ara, quan la vida ha fet el seu camí damunt de la meva carcassa de persona, quan em recordo de moltes coses passades, les veig tan clares com si tornessin a tenir vida ara al meu davant.

Quan jo tenia tretze o catorze anys, el meu pare va comprar una casa a la via Massagué, un carrer gran i de molt trànsit que traspassava tota la població, des del centre de la plaça Major –llavors no n'hi havia cap altra– fins a la sortida de la Creu Alta.

I si bé el jardí continuava com sempre, com sempre no ho era, perquè jo no hi era a dins. En la nova estada no hi havia branques de pruneres gronxant-se cap a

les finestres de la meva cambra, ni teníem una figuera monumental, ni aquelles deu o dotze basses una de les quals acollia una preciosa col·lecció de capgrossos, que es convertien en granotetes petites un cop acabada l'evolució metamorfòsica que les transformava.

El pare era el jardiner més sol·licitat de Sabadell, i recordo quan de més gran em feia fer a mà –en aquell temps no hi havia altra cosa– les factures, tant les dels fabricants com les d'altres cases. M'esgarriava la quantitat de diners que es movien d'un calaix a l'altre. Per això jo podia anar a un bon col·legi, encara que el meu pare no tingués un cotxe ni un xofer per venir-me a esperar. La mare havia ja deixat la seva parada a la plaça del Mercat i anava només al jardí en moments determinats; si hi havia algun encàrrec de ram, que ella arreglava amb gran traça.

Aquest és un dels retrats generals que puc fer de la tongada de la meva vida, que transcorria entre l'atenció a l'estudi en una escola de primera línia de Sabadell, on anaven filles de l'alta burgesia, i aquell canvi de vida i d'actuació que s'inicia quan ja s'ha deixat enrera la infantesa i es comença a pensar que un ja és gran. I va arribar un moment que vaig pensar menys en el jardí i més en coses pròpies de la meva edat. I una d'aquestes va ser la Parròquia.

Com succeïa per aquell temps en gairebé totes les parròquies, a la de Sant Vicenç de Jonqueres, per nom comú «de la Creu Alta», hi havia el grup de joves, nois i noies, que s'ajuntaven en el mateix afer de caire doctrinal i, a part, concorrien a les ballades de sardanes, i trobades d'excursionisme, al qual bona part del jovent d'aquell temps estava molt aficionat.

Jo tenia un escriptori dalt del segon pis de la casa, la de la via Massagué, on començava a desenvolupar aquesta dèria d'escriure coses, que els meus pares respectaven molt. Allí hi tenia un calaix on guardava uns escrits ben ingenus, tenint en compte que jo ja tenia uns setze anys i ens agradàvem molt amb un jove de la colla, en Joan Riu, que ja en tenia dinou.

Per això, quan podia, m'escapava cap a aquest darrer pis ocupat pel trastam, i recordo bé l'emoció que posava en desplegar els meus sentiments envers aquell noi simpàtic i alegre que li passava el mateix que a mi. Quan ens vèiem, i era sovint, ens intercanviàvem els nostres escrits i aquest era el moment més gran de les nostres plàcides i joves vides. Un neguit que durava tota una setmana. Fins el diumenge següent.

Recordo que vaig arregar una capsa buida de sabates, vaig posar-hi dintre els meus esborranys sentimentals –no sempre sortien a raig les lletres dolces– i també allò que rebia d'en Joan Riu, i, enfilant-me en una tauleta coixa –encara ho tinc present, ningú més de casa no s'hi hauria enfilat, i jo ja ho sabia– vaig empènyer la capsa armari enllà fins a tocar la paret. Aquell racó restava a les fosques. Allí tenia els meus papers, alguns amb versos, reservats i segurs. Hi vaig posar també

Maria Albareda, al piano, en un concert celebrat al Patronat Social Tradicionalista de Sabadell, el 23 de juny de l'any 1935.

algunes fotografies. Una seguretat que no es va dissoldre quan temps més tard, ja acabada la guerra i fugits els refugiats que hi havien viscut a la ratlla dels dos anys, el primer pensament que vaig tenir i que en sobrepassava qualsevol altre –i eren molts– fou d'anar a mirar el fons del sobrearmari, tot cobert de pols. I sí, la capsa hi era. Ningú no l'havia descoberta. Cap tafaner intrús que hagués dormit en els nostres llits i usat la nostra roba no havia pujat mai a la tauleta coixa per mirar si sobre l'armari hi havia res.

Després van arribar altres temps; el 18 de juliol de 1936 va esclatar la revolta i amb aquesta va venir la guerra. En la nostra terra, totes les forces armades hi jugaven el seu paper. Una fúria terrible i sanguinària s'escampà per tot arreu. Cada dia ens assabentàvem de gent coneguda i amics nostres que havien desaparegut per sempre, de famílies que havien vist marxar el pare o el fill, o ambdós, espe-

rançats de passar cap a França, que en aquells tràgics dies era la màxima solució a l'abast. I això és el que no pogué fer el pare; la greu taca de bronquitis, l'esforç que havia de fer per respirar i els accessos de tos que l'envaïen, no li deixaren moure els peus de la nostra malaurada terra, en la qual l'esperava una dura experiència.

El meu pare, nascut en un poblet petit i pobre de la Segarra, ja de jovenet marxà i se n'anà a treballar a Sabadell, perquè com en gairebé totes les cases pobres d'aquell temps, hi havia una colla de fills. Cercà o li cercaren feina a Sabadell de l'única cosa que ell sabia, fer de pagès amb una eina a les mans i l'esquena doblegada de cap a terra. El pare tenia poques lletres. Poc donava en aquest sentit el petit poblet de Carbesí, on jo, ara de gran i vivint a Santa Coloma, casada i amb fills ja ben refets, vaig arribar amb el meu cotxe i hi vaig fer més d'una estada emportant-me amb fotografies una part, si voleu amagada, de la meva personalitat.

El pare, a Sabadell, hi va fer una gran carrera, que si bé no podia acompanyar i rematar amb grans desplegaments de magnífica escriptura, sí que ho podia suplir amb una intel·ligència superdotada, un gran esperit cívic i un ferm sentit de superació. Féu bones amistats a la ciutat i amb algunes es veien a casa sovint. Recordo quan ja vaig ser més gran i ja participava, almenys com a interessada oient, de les relacions del pare, de les discussions sempre cordials i mai enverinades entre membres del seu partit i d'altres. No és que m'hi sentís entusiasmada, sinó que de l'escena m'importava el diàleg imponent, els moviments i alteracions dels rostres, els assentiments i les negacions, les protestes i, sobretot, el final del quadre. Jo em pensava que tots estarien molt enfadats, però a la fi tots reien i encaixaven les mans. El pare i alguns dels seus amics, assidus visitants de la «nit de l'escriptori», eren carlins com ell; altres només eren de «dretes». Per això, en esclatar la guerra, el pare va adonar-se de seguida del que li calia fer. Sabia massa coses, estava massa ficat en el fet polític del qual prou en sabia l'entrellat. Obert i sincer com era, mai no havia dissimulat les seves idees, que exercia amb una llibertat que no regatejava pas a un altre encara que no pensés com ell. Tenia bons amics a tot arreu, malgrat no estar d'acord en política i això em consta. Però, el pare, que era un home lúcid i gens atordit ni esverat, ja havia sospesat les possibilitats i va decidir amagar-se, com ho havien fet, o feien, altres amics i coneguts d'ell. Marxà de casa de nit i a Barcelona se les arreglà per trobar-se una estada.

Passaren algunes hores, i algú vingué a casa, a Sabadell, en una hora fosca de vespre, i amb gran misteri ens apremià perquè deixéssim casa i ens n'anéssim fora de la ciutat. I millor que no poguessin trobar-nos. No ens va voler dir res més. A les nostres preguntes va contestar amb el silenci. Però, ens n'anàrem. Cap paquet que poguéssim cridar l'atenció. La roba que dúiem a sobre i poca cosa més. Els diners que hi havia a casa i una bossa cada una, com un moneder.

Vàrem anar a Barcelona i hi vàrem passar de tot durant aquella llarga tongada en què residírem allí, anant d'una casa a l'altra cercant acolliment, per una sola nit,

a vegades, altres ens hi estàvem un temps sempre curt, cosa que ens obligava a buscar un altre amagatall.

Més endavant ens varen agafar. El comitè roig de Sabadell va trobar-nos i se'ns van emportar cap a la nostra ciutat. En aquell temps, però, ja no estàvem totes juntes, sinó que ens havíem hagut de separar perquè no trobàvem allotjament i, a més, ens havíem de disfressar. El menjar escassejava i això feia por a tothom. No és el mateix ser els justos de la casa o haver de comptar amb tres boques més.

La mare i la meva germana es quedaren a Barcelona i jo vaig fer cap a casa d'uns parents de Carbesí que s'avingueren a tenir-me allí, ajudant en el que podia, considerant que la meva juvenesa no els reportava cap perill ni els comprometia de res. Allí varen comparèixer en un cotxe un xofer i un altre element del Comitè que se m'emportaren cap a Sabadell. I he de dir que ambdós foren educadíssims i que amb prou feines em dirigiren la paraula en tot el camí. Devia ser una consigna. Un cop allí, jo res no sabia del que m'anaven preguntant, tot referent al pare, on era, si venia a casa, què havia dit, des de quan era fora... Jo deia que no sabia res, que feia dies que era en aquell poble... No em varen atabalar. Jo, tot i els meus encara no complerts 17 anys, amb el meu posat bona mica infantil, era molt enganyadora. I no sabia que, abans de mi, havien interrogat llargament la meva germana. I la pobra mare, que només tenia esma d'eixugar-se els ulls. Després, algú, no recordo qui, en travessar la Rambla de Sabadell a hora alta del vespre, va veure com un cotxe es deturava davant del Comitè. Un moment després en davallava un home amb un altre a cada banda que li agafaven el braç. El vianant el va reconèixer i en arribar a casa seva li va dir a la seva dona: «Acabo de veure baixar d'un cotxe davant el Comitè l'Albareda jardiner. És home mort, no en dubtis; ja ho sentirem a dir».

S'emportaren el pare a declarar en un dels controls dels quals es deia que ningú en sortia viu. Els detalls prou els sabérem després. Ell no va tardar en adonar-se que havien deixat Sabadell i es decantaven vers la carretera de Terrassa. Aviat fregaren l'arbreda d'una finca que ell coneixia prou bé car hi havia fet treballs de jardineria i, a més, de molt jove també hi havia anat de cacera; era Can Viver de la Serra. En un cert punt de la carretera, el cotxe es deturà. El pres seguia amb tota la lucidesa i, segurament, en aquells moments que podien ser els darrers de la seva vida, resà...

Baixaren. Cotxe i homes eren en una de les vores de la carretera, que per aquell costat presentava un esvoranc ample i fondo d'una terra argilosa i seca. I, com que era a la ratlla justa de la carrosseria davantera, el pres es va tirar cap a dins el solc fins arribar al fons. Immediatament, des de la vora de la carretera, van sonar uns trets. Després d'aquests primers, més encara. Però al fugitiu ja no li van arribar. Els assassins baixaren al fons i el cercaven entre les mates i els rostolls de la terra inculta. Alguna vegada passaren tan a prop seu que podia oir la seva conversa. En no trobar-lo, seguiren una tàctica que podia haver-li estat fatal. Els assassins

tornaren dalt de la carretera, posaren el cotxe en marxa com aquell que se'n va i esperaren. El pare no es mogué. Passà molta estona. Mentrestant, el cel s'anava aclarint i començà a ser massa de dia per fer aquella mala feina. Des de baix el fons oí com el cotxe arrancava, corria carretera enllà i, després, es fonia. El pare s'alçà i anà, caminant i ensangonat, terres enllà sense saber ben bé què faria. «Llavors –diu ell– va caure sobre meu tot el pes de la meva solitud, de la meva tragèdia i del meu desempar». Però, el meu pare no era un home que es rendís, i va demostrar-ho. Va recordar que a Horta tenia un altre conegut, un jardiner molt important. Ell li buscà allotjament.

Nosaltres, mentrestant, res no sabíem d'aquest drama. Feia molts dies que estàvem discretament amagades en cases, una darrera l'altra, on la primera condició era que no ens deixéssim veure gaire, cosa que podíem complir només a mitges. Eren els temps de les llargues cues per al pa, que duraven sis, set o vuit hores. Quan era nat el dia i els flequers obrien les portes per repartir-lo (un per persona) i nosaltres estàvem mortes de fred, de son, de pena i de gana, ens tocava el torn i el pa s'havia acabat. Llavors no podíem contenir les llàgrimes. I tornem-hi l'endemà a veure què passaria. N'anaves aprenent.

Ho vaig passar com vaig poder. Eren tantes les coses que ens havien passat, tantes tragèdies, que per aquells dies pensàvem que el pare era mort i no vàrem tenir esma de resar-li més que un parenostre. També havia caigut molta altra gent, però almenys les famílies els havien pogut enterrar.

No ens vàrem moure de Barcelona, que començava a ser bombardejada, sempre alerta als esdeveniments. No podíem anar a Sabadell. De tant en tant havíem de buscar nous allotjaments i ens urgia poder guanyar algun diner; i això sí que era difícil; què podíem fer si tot estava, per dir-ho d'alguna manera, «fora de lloc»? I en aquell mal moment l'atzar féu que la meva germana trobés una antiga companya de col·legi que li oferí de viure al seu pis de Barcelona, perquè ella i el seu marit havien de tornar a Lleida a vetllar de prop el negoci. La meva germana veié el cel obert i, sense consultar ningú –no calia perdre temps perquè allò era com descobrir una mina d'or– va oferir-se per ocupar i mantenir el pis mentre durés la situació.

Malgrat l'anònima situació en què vivíem totes tres, malgrat el record punyent de la possible situació del pare, aquell refugi ens semblà el millor que ens podia passar. I després, ni sé com va ser, només producte de la casualitat, entràrem en una botiga i sortírem amb un paquet de llana de dos o tres colors. Havíem fet tracte amb la mestressa. Fer un jersei d'aquelles llanes gruixudes que ens havia deixat, per servir l'encàrrec d'una clienta que no trobava el que havia de menester: fer una jaqueta ben dobleta per enviar a un fill que tenia al front. Només 24 hores. Ens hi posàrem totes tres; la mare, com a bona filla d'un poble de pagès, tenia amb la mitja una habilitat extraordinària. Recordo com badàvem nosaltres en veure aquells dits que corrien entre les agulles sense que ella ni tan sols hagués de mirar. Parlava

i els dits anaven fent sense mai equivocar-se. Qui li havia de dir que aquella obligació-divertiment es convertiria en la nostra solució econòmica! Nosaltres també en sabíem, però no anàvem tan llestes i ens vàrem posar d'acord, la mare faria les peces de davant i darrera i nosaltres una mànega cada una. I això va anar durant mentre continuà aquella dura campanya.

Quan ja feia força temps que vivíem al carrer Méndez Núñez gaudint d'una certa tranquil·litat, anàrem un dia a visitar el jardiner d'Horta que era un bon amic del pare. No sabíem res del que havia passat entre ells i ell tampoc res no va dir-nos. Després ho sabérem. Ens demanà l'adreça, cosa que ens estranyà, però aviat ho oblidàrem. Al cap d'un temps, trucà un home a casa i ens lliurà un escrit de la seva part. Obrírem l'escrit amb una certa confusió ben comprensible. Ens deia que anéssim a casa seva quan ens vingués bé per un encàrrec que havia de fer-nos.

Estranyades, i una mica receloses també, hi vàrem anar l'endemà mateix. Una vegada allí ens rebé amb un somriure als llavis i ens donà un sobre. La mare tremolava i va ser la meva germana qui l'obrí. A dins hi havia un paper amb unes poques paraules. Era lletra del pare. Hi deia que era viu i que volent Déu sense tardar ens veuríem; que no féssim preguntes a ningú ni parléssim amb ningú d'aquella carta. Oficialment, era mort. Abraçades a totes.

Ens caigueren les llàgrimes. El pare era viu! El pare tornaria amb nosaltres.

Al cap d'un temps l'èxode dels principals dirigents rojos accelerà el final de la guerra i aquesta s'acabà amb l'entrada del general Franco, que assortí d'anècdotes més o menys divertides i falses al públic radiooient.

La tornada del pare a Sabadell fou com un cant de triomf a la vida. I encara que el primer dia d'arribar a casa –si casa se'n podia dir d'aquell desastre– els veïns ens hagueren de deixar plats, forquilles i caixes de fusta per seure, la nostra alegria era tan gran que no podíem convertir-la en paraules. Havíem passat moltes penes, però érem vius.

De tornada a casa vàrem retrobar antics amics, alguns no tornaren mai, altres reaparegueren després que els creguéssim morts. Alguns havien pogut marxar a l'estranger i explicaven les peripècies passades. Tots els supervivents de les amistats del pare i nostres tenien quelcom per explicar.

Va ser llavors que vaig assabentar-me de la tragèdia dels Riu. En Joan, el fill petit i falaguer, havia desaparegut poc després de començar la tragèdia. Els seus pares conservaven l'esperança que retornés qualsevol dia, però els dies i les setmanes anaren passant i no en saberen res. Finalment, s'hagueren de sotmetre a la trista realitat.

La guerra fou trista, però les conseqüències eren encara pitjor. Hi havia molta necessitat i l'estraperlo durà una llarga tongada i l'estraperlista arribà a ser com

una mena de déu a qui calia guardar consideració o al qual, qui podia, necessitava. El problema amarg era «poder».

Donades les circumstàncies, ens vàrem decidir a pujar als pobles, principalment de les zones rurals, en alguns dels quals teníem parentela i vam mirar d'obrir un forat en la seva misericòrdia. Sabíem que en els pobles podia escassejar l'oli, el sucre o el cafè –ni el somiàvem el cafè, no omplia el plat–. Però això no era passar gana com en la ciutat. A pagès hi havia més recursos.

I, de mica en mica, anàrem organitzant-nos en l'afany de fer tornar les coses on eren abans. Naturalment, això no es podia fer del tot, res no era com abans.

Els crits de «Viva Franco» ressonaven per totes bandes i el «ejército nacional» s'oblidà de les quatre barres que arraconà a les golfes dels edificis estatals implantant, sense refús de ningú, la «bandera nacional roja y gualda». Fôrem molts els que ens deixàrem entusiasmar per aquella onada temptadora-redemptora acceptant i cantant el «Cara al sol», perquè feia molt de temps que no havíem cantat res.

Mentrestant, a soles o amb els companys del mateix pensar, dintre les cases es començaven a cercar cintes catalanes, una mica oblidades per aquell esclat heroïc. Calia refer i retrobar les institucions desfetes i desaparegudes per la revolució i la guerra, calia restaurar i afermar uns estatuts que nedaven entre vacil·lants i noves ideologies i, en fi, calia posar mà i atenció al desgavell.

A Sabadell intentaren formar ràpidament un nou cos estatal inclòs en les tasques de l'alcaldia, abans no haguessin d'acceptar en el despatx del governador un cos militar que desconeixia absolutament la idiosincràsia de la ciutat. Però ja no hi foren a temps, el «Cos Estatal Governamental» estava ja implantat. Es formà una Junta que actuaria segons codis i manaments militars, però, com a tal, no funcionà. No es podia governar una ciutat eminentment fabril amb un codi radicalment militar. Així, ràpidament es cridà al despatx del Governador els homes més capacitats de Sabadell, els quals sabien prou bé que allí no podrien fer res més que obeir unes ordres que qui sap d'on venien. I entre els cridats hi havia el meu pare. Recordo el disgust que tingué quan imperiosament li fou notificada la nova i la immediata incorporació. Però no hi podia fer res. Passats uns mesos, les coses anaren canviant. Hi havia un altre governador civil i aquest feia les coses d'una altra manera i s'escollí nou alcalde. Fou nomenat el meu pare i no s'hi pogué negar. Era una ordre inapel·lable en tots els sentits. I no fou per a ell una tasca agradable sinó esgotadora.

Passats uns anys, la seva salut ja abans delicada empitjorà. Emparant-se en aquest fet presentà la renúncia al càrrec i li fou acceptada. I l'alcalde Albareda deixà en la ciutat –que encara no s'havia fet tan gran com ara– el record immillorable d'un ciutadà prudent i intel·ligent.

Encara ara, quan fa més de cinquanta anys que no visc a Sabadell, he trobat en ocasions el fill d'algun conegut i m'ha parlat del temps passat, referint-se al pare, i m'ha dit amb certa emoció: «El teu pare era un gran home. Llàstima que no visqués més».

A Sabadell ara m'hi sento com si fos una desconeguda. De 60.000 habitants que tenia, ara en té més de 200.000. Gairebé res no hi veig d'allò que abans hi podia veure, però penso que la vida és així: una correguda pel món i una emoció a l'ànima.

Octubre-novembre 1994

MARIA ALBAREDA